תבא

א. בספרי ריש פרשתנו נדרש הפסוק „והי' כי תבוא[1] אל הארץ" — „אין והי' אלא מיד". ומשמעות הדרש, לכאורה, שחיוב מצות ביכורים (שבו מדבר ב־פרשה זו) חל מיד בבואם לארץ[2].

ולכאורה תמוה (כמו שהקשו במפר־שים[3]) — הרי מפורש בהמשך הכתוב „ו־ירשתה וישבת בה", שאין חייבים בבכו־רים עד לאחרי ירושה וישיבה (דהיינו כיבוש וחלוקת הארץ[4]), כמובא בפרש"י כאן, וכמפורש במס' קידושין[5] דגבי בכורים כו"ע מודי שלא נתחייבו עד לאחרי ירושה וישיבה[6].

יש מפרשים[7] כוונת הספרי „שמיד יבואו לארץ", כלומר, שמ"ש בספרי „מיד" לא קאי על חיוב הבאת בכורים, אלא הוא בנוגע (בשורת) הביאה לארץ, ש„מיד — תבוא אל הארץ".

[ולפירוש זה מובן גם המשך הדרשות בספרי, שלאחרי דרשה זו („אין והי' אלא מיד") ממשיך: „כי תבוא אל הארץ — עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ" — ששתי הדרשות בענין הכניסה לארץ קשורות ובאות בהמשך זל"ז, והיינו, שהחידוש בהבטחה זו ד־„תיכנס לארץ" לגבי ההבטחות הקודמות אודות ביאת הארץ הוא בזה, שבזכות עשיית (קבלת[8]) „מצוה האמורה בענין", יכנסו לארץ מיד[9].

---

1) יש אומרים אשר ע"פ המסורה חסר כתיב בתורה — וראה (ע"ז ט, א־ב) תנא תוספאה (ובערוך ע' ספר (הב') — הובא עה"ג שם, ע"א. וראה גם רש"י שם ובסוף הע') כשמעתיקים בתושבע"פ, ובכתיבת פי' הכתובים.

2) וראה ראב"ע כאן.

3) ראה ספרי דבי רב לספרי (ושם „כתב מהר"ח .. דל"ג לי"). אבל מסיים „דוחק גדול למ־חוק כל זה מהספרים"). זרע אברהם. מלבי"ם. צפע"נ (להרגצ'ובי) עה"ת. ועוד.

4) ראה לקמן בפנים ריש סעיף ג. וש"נ.

5) לז, ב.

6) בס' בני יצחק (שאלוניקי, תקי"ז) פי' דל־שיטת הספרי חיוב בכורים הוא מיד בבואם לארץ, ומש"נ „וירשתה וישבת בה" היינו כדרשת הספרי שלאח"ז — „עשה מצוה כו' שבשכרה תיכנס לארץ" (וע"ד קידושין שם בסוף העמוד), שעשיית מצוה זו (מיד) „היא הגורמת לך לרשת אותה וישבת בה" (וראה גם משמרת הקודש על פרש"י ריש פרשתנו).

אבל פשטות ל' הספרי „כי תבוא .. שבשכרה תיכנס לארץ" משמע שהשכר הוא ביאת הארץ (ולא — ירושה וישיבה). ובפרט שמשנה מל' הספרי לעיל (פ' ראה יא, כט) „בשכר שתבוא ותירש" (כ"ה בספרי שלפנינו. וראה ספרי הוצאת פינקלשטיין שם). וראה השקו"ט במפרשי הספרי בפי' דרשת הספרי שלאח"ז „וירשתה וישבת בה, מה שתירש תכבש ותשב". וראה לקמן בפנים והערה 8.

7) זית רענן על היל"ש כאן (וכ"פ בתולדות אדם לספרי כאן. ועוד).

בפי' הב' תי' „מיד אחר ירושה וישיבה". וראה גם מלבי"ם כאן דשולל שא"צ להיות מנוחה (כבס"פ תצא). וראה ראב"ע כאן [ולהעיר מלשון הרמב"ן כאן „לאחר שכבשו וחלקו מיד כדברי רש"י" (אלא ש־כוונתו — קודם שנבחר הבית)] — אבל פשטות לשון הספרי לכאורה משמע „מיד" אחרי הביאה לארץ.

8) שהרי העשי' בפועל היתה רק לאחרי שנכנסו לארץ (ראה גם ש"ך עה"ת כאן). וראה ספרי (הובא בהערה 6) לעיל פ' ראה (יא, כט) „אין והי' אלא מיד, כי יביאך קבל עליך מצוה האמורה בענין בשכר שתבוא ותירש". וראה מפרשים שם.

[ובזית רענן כאן „בשכרה — פי' בשבילה", כלומר, עשו מצוה זו לאחרי ירושה וישיבה כי בשבילה אתם נכנסים לארץ].

9) ועפ"ז מתורץ בפשטות מקור דרשה זו „אין

אבל פירוש זה צ"ע, לכאורה, שהרי כתוב זה נאמר בסוף מ' שנה במדבר, כאשר כבר הגיע ממש זמן כניסת בנ"י לארץ (כמפורש לפנ"ז שהגזירה היתה למ' שנה בלבד) — ומהו החידוש ש„מיד יבואו לארץ"[10]?

[בשלמא בכתוב דפ' באי[11] „והי' כי יביאך אל הארץ גו'", דאיתא במכילתא דרשב"י שם[12] „אין והי' אלא מיד" — הרי כיון שזה נאמר בהיותם במצרים, מתאים לפרש שהכוונה ב„והי'" היא לבשורה ש„מיד יבואו לארץ" (כיון שהוא קודם גזירת המרגלים), וכדאיתא בספרי[13] „אילו זכו ישראל ליום אחד היו נכנסים לארץ שנאמר[14] היום אתם יוצאים בחודש האביב והי' כי יביאך ה"א אל ארץ הכנעני, מיד".

אבל בפרשתנו, בדברי משה בסוף ארבעים שנה, איך שייך לומר[14] שבא לחדש (להבטיחם) דבר שהוא ברור ופשוט אצלם — ש„מיד יבואו לארץ"?].

ב. לכאורה יש לתרץ, שלפי דרשת הספרי, הרי כתוב זה („והי' כי תבוא אל הארץ גו' וירשתה וישבת בה") אינו הקדמה למצות ביכורים שנאמרה בפסוקים שלאח"ז, אלא הוא ציווי בפ"ע — על כיבוש הארץ וחילוקה[15]. דאף שכבר נצטוו בפ' מסעי[16] „והורשתם גו' וישבתם גו' והתנחלתם גו'", מ"מ נכפל כאן הציווי עוה"פ. וזוהי כוונת הספרי „אין והי' אלא מיד", שחיוב זה של כיבוש (וחילוק) חל ומתחיל מיד בבואם אל הארץ, ואסור לדחות זה ללאח"ז[17].

ועפ"ז יומתק עוד ענין בהכתובים כאן:

אם כל כוונת הכתוב כאן היא רק להגיד „שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה"[18] — צ"ע, מדוע הוצרך הכתוב להקדים האריכות ע"ד ביאת וכיבוש הארץ — „והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה"א נותן לך נחלה וירשתה" — דלכאורה הו"ל להזכיר רק ישיבת (חלוקת) הארץ (ומובן מעצמו שהיינו

והי' אלא מיד" — אף שבכ"מ לשון „והי'" הוא דוקא לאחר זמן, כמו „והי' בהניח גו'" (הסמוך, ס"פ תצא), „והי' באחרית הימים" (ישעי' ב, ב. ועוד) וכו' וכו' (וראה ספרי דבי רב כאן) — כי „והי'" הוא לשון שמחה (ב"ר פמ"ב, ג בסופו. וראה אוה"ח ואו"ת ל־הה"מ ריש פרשתנו), ובנדו"ד (ביאת הארץ) החידוש ושייכת שמחה על ביאת מיד, כי ביאת הארץ בכלל — הובטחה מאז.

אבל להעיר, שמתו"כ ויקרא (ה, ה. שם, כג), בהר (כה, כט) מוכח דלשון „והי'" כשלעצמו משמעו „מיד". וראה פי' הראב"ד ומלבי"ם ויקרא שם. ואכ"מ.

10) ולכאורה דוחק לומר שחששו בסוף שנת הארבעים שמא יגרום החטא ותתעכב ביאתם לארץ. וראה פרש"י מטות לא, ג. ואתחנן ג, כח.

11) יג, ה. וכן שם, יא.

12) ר"פ דברים (א, ב).

13) בא שם, ד־ה.

14) ודרשת הספרי לעיל פ' ראה שם „אין והי' אלא מיד" אפשר לפרשה בפשטות, שקאי על אמירת הברכות על הר עיבל כו', שהיתה מיד בבואם לארץ (ראה יהושע ח, ל ואילך ובפרש"י רד"ק ועוד שם) — לאפוקי מדעת ר' ישמעאל (ירושלמי סוטה פ"ז ה"ג, הובא בתוס' סוטה לג, ב) שנאמרו לאחרי י"ד דכיבוש וחילוק — ראה מפרשי הספרי שם.

15) וצ"ע אם גם מש"נ בפ' מלך (פ' שופטים יז, יד) „כי תבוא גו' וירשתה וישבת בה" הוא ציווי בפ"ע. ויש לחלק דשם הוא התחלת (הכתוב ו)הענין „ואמרת אשימה גו'", משא"כ בפרשתנו שבא בפסוק בפ"ע.

16) לג, נב ואילך.

17) וראה רש"י, רד"ק ועוד יהושע יא, יח (ולהעיר מלקו"ש חי"ד ע' 83. ואכ"מ).

ולהעיר מפי' הזית רענן בדרשת הספרי כאן „מה שתירש תכבש ותשב". אבל מפרשי הספרי פירשו באו"א.

18) ל' רש"י ריש פרשתנו.

לאחר ביאה וכיבוש)[19]: וע"ד מש"נ לעיל בפ' ראה[20] „ועברתם את הירדן וישבתם בארץ גו'" (וכפרש"י שם[21] דהיינו „שתחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו"), ולא נזכר שם אודות (ביאת[22] ו)כיבוש הארץ, ועד"ז בסוף הפרשה הקודמת — „והי' בהניח ה"א לך מכל אויביך מסביב גו'".

וע"פ הנ"ל מתורץ בפשטות, כי כיבוש וחלוקת הארץ בכתוב כאן אינם (רק) תנאי במצות בכורים, אלא ציווי בפ"ע על הכיבוש והחלוקה, „וירשתה וישבת בה".

[ואין זה סותר לדברי הגמ'[23] שבזה בא ללמד שלא נתחייבו בבכורים עד לאחרי ירושה וישיבה (וכן פרש"י עה"פ „מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה") — כי זה נלמד מסמיכות הציווים וסדרם — דמזה שהכתוב חוזר על הציווי דכיבוש וחלוקת הארץ כאן, קודם לציווי מצות בכורים, ילפינן שאין חייבים בבכורים עד לאחרי קיום מצות כיבוש הארץ וחלוקתה].

אבל דוחק לפרש כן בספרי[24], כי מלשונו בהדרשה שלאח"ז „עשה מצוה האמורה בענין"[25] משמע, שבכתוב זה עצמו אין ציווי (כ"א ענין), והמצוה היא (רק) „האמורה בענין" (בפסוקים של אח"ז), מצות בכורים.

ג. ויש לומר הביאור בזה:

מש"נ „כי תבוא גו' וירשתה וישבת בה" — שהחיוב לא חל אלא „לאחר ירושה וישיבה" — יש לפרש בשני אופנים:

א) לאחרי ירושתם וישיבתם של כל ישראל, וכן מפורש בפרש"י בש"ס[26] ד„לאחר ירושה וישיבה" היינו אחרי י"ד שנה דכיבוש וחילוק (וכפרש"י עה"ת כאן, ד„לא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה").

ב) כל יחיד ויחיד, מיד כשכבש (קנה) את חלקו נתחייב במצוה זו.

והנה בירושלמי[27] מפורש דלא נתחייבו במצות התלויות בארץ „אלא לאחר ארבע עשרה שנה שבע שכיבשו ושבע שחילקו .. עד שעה שקנו כולה", ולא אמרינן ד„ראשון ראשון קונה ומתחייב"[28] (וכן הובאה בירושלמי[29] ברייתא דר' ישמעאל — „כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו שבע שכיבשו ושבע שחילקו"[30]) — כאופן הא' הנ"ל.

---

19) ראה גם מלבי"ם כאן.

במשכיל לדוד כאן תי', דאם הי' נאמר רק „וישבת בה", „הו"א דאם חלקו מקצתם קודם כיבוש הכל יהיו חייבים בבכורים מש"ה כתיב וירשתה דכולה משמע דהיינו אחר גמר כל הכיבוש". אבל צ"ע מאי עדיפא לשון „וירשתה" מלשון „וישבת בה" (שלכאורה ג"כ „כולה משמע"). ועכ"פ הול"ל „וישבתם בארץ" ככפ' ראה שהובא בפנים. וראה לקו"ש ח"ט ע' 152 ואילך (ובהערות 8, 15 שם).

20) יב, י.

21) ד"ה ועברתם. ושם ד"ה והניח לכם: לאחר כבוש וחלוק ומנוחה כו'.

22) ורק נאמר „ועברתם את הירדן".

23) קידושין לז, ב.

24) אבל י"ל שבפשוטו של מקרא כ"ה, ולכן לא נחית רש"י לתרץ שאלה זו (שבפנים), למה נאמרה כאן ההקדמה ד„והי' כי תבוא גו' וירשתה".

25) וכדיוק הספרי דבי רב ותולדות אדם כאן (והם מפרשים „מצוה האמורה בענין" — מצות זכירת עמלק שבסוף פרשה הקודמת. וראה בעה"ט כאן).

26) קידושין לז, א ד"ה אבל חדש, ד"ה ללמדך, ד"ה והרי שבת.

27) שביעית רפ"ו. וראה תוספתא מנחות ספ"ו. קידושין מ, ב וברש"י שם ד"ה גדול.

28) ל' הירושלמי שם — בנוגע לכיבוש עזרא.

29) חלה פ"ב ה"א. ערלה פ"א ה"ב. סוטה פ"ז ה"ג.

30) משא"כ בבבלי (קידושין לז, ב) וספרי שלח

ולפי זה יש לבאר דעת וכוונת הספרי כאן ד„אין והי' אלא מיד" — דלשיטת הספרי[31], מחדש הכתוב דשאני מצות בכורים (מכו"כ מצות התלויות בארץ) שאין חיובה מתחיל בסיומן של י"ד שנה של כיבוש וחילוק דכל ישראל, אלא כל יחיד ויחיד נתחייב בבכורים מיד ל־אחרי שכבש את חלקו[32] (ירושה וישיבה שלו[33]).

[ובזה יומתק לשון תנא דבי ר' ישמעאל[34] „הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן לאחר ירושה וישיבה כו'", דהיינו „גבי[35] מלך (ט"ו, ב) איתא רק „לאחר ירושה וישיבה" (כלשון הכתוב „וירשתה וישבת").

31) אבל לא לשיטת הש"ס (קידושין שם) שמפורש שם דלדיעה אחת הוה מלך ובכורים שני כתובים הבאים כאחד. וראה לקמן בפנים.

32) לכאורה צ"ע, שהרי בכורים מביאים „בית ה'א" (משפטים כג, יט. תשא לד, כו), שאין נוהגים אלא בפני הבית (בכורים פ"ב מ"ג. רמב"ם הל' בכורים פ"ב ה'א), ובספרי פרשתנו (כו, ב) „והלכת אל המקום אשר יבחר ה' — זה שילה ובית עולמים" (וראה שם כו, ט: זה בית המקדש), ומשמע שרק מזמן שילה הותחל.

אבל ראה דברי דוד (להט"ז) ריש פרשתנו, שאפשר לפרש דחיוב בכורים הוא גם קודם שילה „דהי' היתר להביא גם לבמות דהם היו במקום בנין המקדש, אבל אחר שהי' ירושה וישיבה נאסרו הבמות ואסור להביא רק לשילה ובית עולמים". וראה גם צידה לדרך ועוד (ומתרצים עפ"ז ל"ל קרא ד„וירשתה וישבת", תיפוק לי' דאינו נוהג אלא בפני הבית. ע"ש).

וראה רמב"ן פרשתנו (כו, ב), אם כוונת הספרי לשלול רק במת יחיד, או שצ"ל „בית אבנים" ולא אהל ומשכן. וראה הדיעות בנוגע לנוב וגבעון — אנציקלופדי' תלמודית ערך בכורים (ע' ש. וש"נ). והאריך בזה בזרע אברהם לספרי. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג מ"ע פד־פה. ואכ"מ.

33) ראה לקו"ש ח"ט שם (ע' 154 ואילך).

34) קידושין וספרי שלח שבהערה 30.

35) ל' רש"י קידושין שם.

(ד)כתיב[36] כי תבוא אל הארץ וגו' וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך". ולכאורה אינו מובן — הרי גם בבכורים „פרט לך הכתוב . . לאחר ירושה ו־ישיבה" (וכדאיתא בגמרא[37] דלחד מ"ד „הוה מלך ובכורים שני כתובים הבאים כאחד"), ומהו פירוש דברי תנא דבי ר' ישמעאל „פרט לך הכתוב באחד מהן"[37]?

וע"פ הנ"ל בהסברת הספרי[31] י"ל שה־תנא דר"י ודרשת הספרי עולים בקנה אחד, דשאני מצות בכורים משאר מצות התלויות בארץ (שנתחייבו בהן רק לאחרי י"ד שני כיבוש וחילוק), שהתורה הטילה את חיובה על כל יחיד ויחיד „מיד". (כשהוא מכיר את חלקו), והחידוש ד„פרט לך הכתוב (רק) באחד מהן (גבי מלך) לאחר ירושה וישיבה (כיבוש וחילוק) כו'"].

ד. אלא שביאור זה אינו מספיק ליישב לשון הספרי, כי מפשטות הלשון „והי' כי תבוא, אין והי' אלא מיד" משמע, שמיד בבואם לארץ נתחייבו ב־בכורים, ואילו לפי הביאור הנ"ל, שה־חיוב חל על כאו"א מיד כשהוא מכיר את חלקו, נמצא, שלא חל החיוב אלא לאחרי שבע שנות כיבוש והתחלת (שנות) החילוק (שאז ניתן לו להכיר את חלקו).

ויש לומר בזה:

משנת"ל בדעת הספרי, שהתנאי ד־„ירושה וישיבה" בבכורים הוא דין בנוגע כל יחיד ויחיד, דתיכף כשמכיר את חלקו מתחייב בבכורים, דלא כשאר מצות התלויות בארץ שלא נתחייבו בהם „עד שעה שקנו כולה" — אין הכוונה בזה

36) פ' שופטים יז, יד.

37) בפשטות אינה קושיא, כי י"ל שזהו להדגיש שאינם שני כתובים הבאים כאחד (כמ"ש בגמ' שם הצריכותא).

שהחילוק הוא רק בין דין חובת יחיד ודין התלוי בציבור, אלא שזהו חילוק בעצם גדרו של תנאי זה ד„ירושה וישיבה":

ברוב (כמעט – כל) המצות התלויות בארץ, חלות החיוב תלוי' בכיבוש הארץ וחלוקתה, שכיבוש וחילוק הארץ הם הגורמים שיתחייבו במצות אלו התלויות בארץ (אי משום שעד אז חסר עדיין ב־שלימות קדושת הארץ[38], שהיא הפועלת חיובן של מצות אלו התלויות בארץ, או שהחיוב של מצות התלויות בארץ – תלוי בקנין כל הארץ[39]):

משא"כ גבי בכורים, חלות החיוב תלוי' בביאה לארץ בלבד[40], והתנאי ד־„וירשתה וישבת בה" (אינו גורם חלות החיוב, אלא) הוא רק הסרת ארי דרביץ עלי'[41], מפני שקיום מצוה זו בפועל אינו אפשרי אלא כשהשדה היא שלו וברשו־תו[42] – כמו שאומר[43] „הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'" – והיינו לאחרי ירושה וישיבה שלו, כשיש לו חלק מבורר בארץ[44].

וזוהי כוונת הספרי „והי' כי תבוא – אין והי' אלא מיד", דממש"נ „והי' כי תבוא" למדים שחיוב בכורים חל מיד בבואם לארץ, וע"ד מצות חלה שנתחייבו בה תיכף „בבואכם אל הארץ"[45] [אלא שגבי חלה, שמפרישים מן העיסה, אפשר לקיימה „מיד" בבואם לארץ ממש, מיד שיש לו עיסה, משא"כ בבכורים שצ"ל מ„ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'", אי אפשר לקיימה בפועל עד לאחרי „ו־ירשתה וישבת בה", כשבעל השדה יכיר את האדמה – חלקו בארץ].

ה. ויתר על כן יש לומר – שלשיטת הספרי היתה אפשריות לקיים בפועל מצות ביכורים „מיד" (בבואם לארץ) ממש, בתחילת הכיבוש.

דהנה איתא בספרי[46], שמ"ש משה ליתרו*[46] „והי' כי תלך עמנו גו' והטבנו לך" היינו שיותן לבניו „דושנה של יריחו" (עד שיבנה בית הבחירה), „והיו (בני יתרו) אוכלים אותו ארבע מאות שנה וארבעים שנה" (מספר השנים מ־ראשית כניסת ישראל לארץ עד בנין בית הבחירה), ונמצא, ש„דושנה של יריחו" שהובטח לבני ישראל והם הטיבו ליתרו ונתנוהו ליתרו (בניו) בפועל[47] מיד כשנכנסו לארץ, בכיבוש יריחו.

---

38) שכמה דרגות בה – ועד כשכל יושבי עלי' (ערכין לב, סע"ב).

39) ראה בזה לקו"ש חט"ו ע' 105 ובהערות שם. וש"נ.

40) ולהעיר מדעת הרשב"א (בתוד"ה ההוא – ב"ב פא, א) דבכורים לא נחשב מצוה התלוי' בארץ (חובת קרקע), ש„אין החיוב תלוי בפירות אלא באדם . . חובת הגוף".

41) ע"ד עירובין עח, ב. שבועות כב, ב.

42) ראה רמב"ם הל' בכורים פ"ב ה"י ואילך.

43) פרשתנו כו, י.

44) ראה גם נחלת יעקב, באר מים חיים (לאחי מהר"ל) ודבק טוב ריש פרשתנו.

45) שלח טו, יח. ספרי ורש"י שם.

[ולהעיר, שמלשון הספרי שם „שינה הכתוב כו' שבכל ביאות שבתורה הוא אומר והי' כי תבואו אל הארץ והי' כי יביאך ה' כו'" משמע לכאורה, דגם „והי' כי תבואו" (וכיו"ב) אין פירושו „מיד" (דלא כבספרי כאן ופ' ראה (יא, כט) (וראה לעיל הערה 14), וכן מכילתא דרשב"י דלעיל בפנים ס"א). ולהעיר שברש"י שלח שם ש„בכולן נאמר כי תבוא כי תבואו" (בלי תיבת „והי'")].

46) עה"פ בהעלותך י, לב. וכן בספרי פ' ראה (יב, ה) ופ' ברכה (לג, יב). ועוד.

*46) בהעלותך שם.

47) מתחילת לשון הספרי (בהעלותך. ועד"ז בפ' ברכה) שם „כשהיו ישראל מחלקים את הארץ כו' נתנוהו כו'" (וראה ל' רש"י שם), משמע לכאורה שלא ניתן להם עד זמן חלוקת הארץ [ע"ד חברון

דיש לחקור – מהו הדין ב„דושנה של יריחו" שלא היתה במצות חילוק (היינו הגורל, „אך בגורל יחלק את הארץ"[48]), שמלכתחילה בעת הכיבוש הי' זה חלק מבורר דבני יתרו – מתי נתחייב ב־בכורים?

לשיטת הש"ס כו' דאין חייבים בבכו־רים רק לאחרי י"ד שנה דכיבוש וחילוק (כי צ"ל „עד שעה שקנו כולה", ולא אמרינן „ראשון ראשון קונה ומתחייב"), כן הוא גם ב„דושנה של יריחו" (אף שלא נכלל בחלוקת הארץ לאחרי ז' שכבשו).

אבל ע"פ משנת"ל בשיטת הספרי, דחלות חיוב בכורים תלוי' בביאת הארץ, והתנאי ד„ירושה וישיבה" ב־בכורים אינו אלא כדי שהבכורים יהיו מ„ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'", מסתבר לומר, שבנידון זה (דושנה של יריחו) שהי' חלקם (של בני יתרו) מבורר כבר, הרי תיכף כשכבשו ונתיישבו שם נתחייבו בבכורים.

ועפ"ז נמצא שדברי הספרי „אין והי' אלא מיד" הם כפשוטם ממש, שמיד בבואם לארץ הי' חיוב בכורים[49], כי (התחלת) כיבוש הארץ היתה – כיבוש יריחו, וניתן „דושנה" מיד לבני יתרו, ונתחייבו מיד בבכורים[50].

ו. כלל אמרו חז"ל[51] בנוגע לפלוג־תות שבתורה, ש„אלו ואלו דברי אלקים חיים". ונת' כמה פעמים הכוונה בזה, שלא זו בלבד שכל הדיעות הן חלק מתורתנו בנוגע ללימודן, אלא עוד זאת, שיש לכל דיעה מקום בהנהגות האדם בפועל. כי זה שנפסקה ההלכה כדיעה אחת הוא בנוגע ההנהגה במעשה כפשוטו, אבל בנוגע (להמצות שהן „במקום" – ע"ד תפלות שבמקום קר־בנות, ובנוגע) לרוחניות המצות, יש מקום לכל הדיעות.

וכן הוא בענינו, ששתי הדיעות במצות בכורים – אם חיובה התחיל רק לאחרי י"ד שנה של כיבוש וחילוק, או „מיד" בבואם לארץ – יש בהן תוכן ותורה – הוראה בהנהגות האדם ופעו־לותיו,

ומעין זה בנדו"ד – במצות חלה כפ־שוטה ממש*[51], שהיא ראשית (עריסותי־כם) כמו ביכורים.

והביאור בזה:

תוכנה של מצות בכורים הוא – שבח והודי' של מביא הבכורים להקב"ה על הטובות שנעשו עמו, „ויוציאנו ה' ממצרים גו' ויביאנו אל המקום הזה ויתן

שהובטחה לכלב (יהושע יד, ט. רש"י שלח יג, כב. יד, כד. דברים א, לו. סוטה לד, ב ד"ה והיינו) ולא הי' בגורל (רש"י פינחס כו, נה) – ומ"מ ניתנה לו בפועל רק בתחילת שבע שחילקו (ראה יהושע שם, י וברש"י ועוד שם)].

אבל מהמשך ל' הספרי „היו אוכלים אותו ת"מ שנה" (הובא גם ברש"י ספר שופטים א, טז) משמע שניתן להם מיד, כבפנים. – וכן מפורש בספרי זוטא בהעלותך (שם, כט) „כשבאו לא"י הפרישו דושנה של יריחו ונתנו אותה ליתרו כו' ת"מ שנה כו'".

48) פינחס כו, נה.

49) ואף שהיו צריכים להמתין ג' שני ערלה – הרי (א) חיוב בכורים הוא גם בחטה כו' שאין בהם ענין ערלה, (ב) מפורש במשנה (ערלה פ"א מ"ב) „עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור (מ־ערלה)", וכמפורש בקרא (ואתחנן ו, יא) „כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת", שיכולים לאכלם מיד.

50) ולפמ"ש בתוספתא בכורים (פ"א, ג. ירושלמי שם פ"א ה"ד. וראה תוד"ה למעוטי ב"ב פא, א) ד„בני קיני חותן משה מביאין וקורין" – גם קריאת פרשת בכורים היתה שייכת „מיד".

51) עירובין יג, ב. וש"נ.

*51) שנתחייבו בה מיד (כנ"ל סוס"ד), ע"ד דעת הספרי בביכורים.

לנו את הארץ הזאת גו' הבאתי גו' אשר נתתה לי ה'"[52], וזה מחייב – "(מביא) וקורא", ש"וקורא" הוא חלק המצוה מן התורה (וכפרש"י[53] שצריך האדם להרר־אות שאינו "כפוי טובה").

ועפ"ז י"ל ששתי הדיעות בהתחלת זמן חיוב בכורים, הן ע"ד שני אופני הודאה להקב"ה שצ"ל בכל יום ויום:

א) ההודאה מיד בתחילת היום, ד"מיד שניעור" האדם משנתו (עוד קודם נטילת ידים) אומר "מודה אני לפניך כו' שהחזרת בי נשמתי כו'"[54].

ב) ההודאה בעת התפלה – החל מ־ההודאה בתחילת התפלה – "הודו לה' קראו בשמו כו'", ואח"כ כמה פעמים ב־משך התפלה, וכן בתפלת העמידה – "מודים אנחנו לך", עד לסיום התפלה, ועד לסיומה ממש (במנהג[55] שנתקבל ומ־קויים עתה ע"י כל ישראל) – אמירת הפסוק[56] "אך צדיקים יודו לשמך גו'".

והם שני אופנים בענין ההודאה:

ההודאה הראשונה שהאדם מקיימה – אומר תיכף כשניעור משנתו, לא באה ע"י התבוננות ומסקנא שכלית בגודל ו־עוצם הטובה שנעשה עמו בהחזרת נשמ־תו – שהרי אך זה עתה, מיד (– כלשון הספרי בביכורים) נתעורר משינתו, ואף לא נטל את ידיו (ובפרט שלכתחילה אין לאדם להרהר בד"ת בעודו מושכב על מטתו קודם נט"י כו'[57]), ואינו שייך עדיין להתבוננות שכלית – אלא הודאה זו היא בעיקר תוצאה מהאמונה הפשוטה הנטו־עה בלב כל ישראל, שבאמונתו הטהורה הוא מכיר, דזה שהוא ניעור משנתו בכל יום זהו מפני שהקב"ה בעצמו[58] מחזיר לו נשמתו, ולכן ההלכה בפשטות[59] "ב־שעה שייקץ בסוף שנתו מברך והוא על מטתו כך אלקי נשמה שנתת בי כו' מודה אני לפניך כו'" – הוא מודה בדיבור ממש על הטובה שנעשתה עמו בהחזרת נשמתו.

משא"כ ההודאה בעת התפלה באה על ידי התבוננות שכלית כו', ככל ענייני התעוררות בעת התפלה, הבאים על ידי התבוננות – כפסק המשנה והשו"ע[60] שלפני התפלה חייב אדם להתבונן "ויח־שוב מרוממות הא־ל ית' ובשפלות ה־אדם", וכן ענייני התבוננות כו' בעת ה־תפלה – שכתוצאה מזה ה"ה מודה להשם.

וזהו החילוק בין שתי הדיעות הנ"ל (בחיוב בכורים מה"ת):

לדעת הספרי ד"אין והי' אלא מיד" – ההודאה דבכורים היא ע"ד ההודאה "ד־מודה אני" שאומרים "מיד כשנעור

---

52) פרשתנו כו, ח־י.

53) שם כו, ג.

54) סדר היום בתחלתו – הובא בבאר היטב או"ח ס"א סק"ה. שו"ע אדה"ז או"ח ס"א ס"ה (במהד"ק, ובמהד"ת – ס"ו). סידור אדה"ז בתחלתו.

55) כהובא בסדר תפלות של הרמב"ם (שבספר היד). וכ"כ בב"ח וט"ז (או"ח סקל"ב). שו"ת מהרש"ל סי' סד. וכ"ה בכו"כ סידורים (כולל סידור אדה"ז). וראה בפרטיות לקו"ש חכ"ה ע' 375 ואילך.

56) תהלים קמ, יד.

57) שו"ע אדה"ז מהד"ת שם סוס"י.

58) ע"ד מרז"ל (ירושלמי הובא בתוד"ה אמונת – שבת לא, א) והי' אמונת גו' מאמין בחי העולמים וזורע.

ביחד עם זה ע"פ פס"ד התורה – חזקה וודאי הוא שתצמיח תבואתה וכו' – ונפק"מ לריבוי הלכות בתורה. ואכ"מ.

59) רמב"ם הל' תפלה פ"ז ה"ג ועד"ז בטושו"ע וסידור. – ולהעיר שנוסח "מודה אני" – כלול בברכה זו, וי"ל שנלקח ממנה כיון שאמירתו מיד כ"שייקץ".

60) או"ח סצ"ח ס"א ברמ"א – ממשנה ברכות רפ"ה (וברש"י ותר"י שם). שו"ע אדה"ז שם.

משנתו", וכן ההודאה דבכורים צ"ל "מיד" בכניסת ישראל לארץ;

משא"כ לדעת הש"ס כו' שלא נתחייבו בבכורים עד לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק, ההודאה דבכורים היא ע"ד ההודאה בהמשך ובגמר התפלה – "אך צדיקים יודו לשמך" – לאחרי כל עניני התבוננות בעת התפלה ולפני, שאז ה־הודאה להשם היא מתוך הכרה עמוקה בחסדיו ית', והרי היא בתכלית השלימות – ועד"ז בבכורים, שדוקא לאחרי גמר הכיבוש והחילוק של כל הארץ, הרי ההודאה להשם על נתינת הארץ כו' היא בפירות שהם בתכלית השבח, מצב ד־תכלית השלימות[61].

ז. פ' תבוא כוללת וקוראים אותה בכמה שנים (וכבשנה זו – תשמ"ז*) ביום ח"י אלול, יום הולדת הבעש"ט – מייסד תורת החסידות הכללית, ויום הולדת רבינו הזקן – מייסד תורת חסידות חב"ד[62].

וי"ל שבשתי דיעות הנ"ל, המתאימות לשני אופני הודאה, כנ"ל – נרמזו ב' אופני ההשפעה של הבעש"ט ואדה"ז על בנ"י:

עיקר ההדגשה של תורת החסידות הכללית (של הבעש"ט) היא – לעורר כח האמונה אצל בנ"י. וכמסופר בשיחות רבותינו נשיאינו אודות השתדלותו של הבעש"ט והתעסקותו עם תינוקות בישראל לחנכם באמירת איש"ר וכיו"ב, וכן התעסקותו עם אנשים פשוטים להביאם לידי אמירת "ברוך השם" וכיו"ב, שכל זה הוא מעורר ומגלה בהם את כח האמונה – ע"ד ההודאה הכללית ד"מודה אני" שבתחילת היום, ודוגמתה – ה־הודאה "מיד" כי תבוא אל הארץ[63];

וההדגשה[64] של אדמו"ר הזקן בתורת חסידות חב"ד היא – שכאו"א מישראל חייב להשכיל ולהבין ולדעת בעניני גדלות השם ככל יכולתו (כפי שנתבארו בתורת חסידות חב"ד בארוכה באופן ש־כאו"א יכול להבין בזה לפי ערכו), ולא להסתפק באמונה לחוד,

וזהו בהתאם להודאה הבאה "לאחר ירושה וישיבה"[63] – לשון התיישבות[65], כי על ידי שהאדם מתבונן בשכלו כו' בגדלות הא־ל, הרי זה פועל שהאמונה נקבעת בהאדם ומתיישבת בו, עד לשלי־מות הענין ד"ירושה וישיבה" – כיבוש וחילוק כל הארץ, שבהאדם עצמו זהו מה שהאמונה חודרת בתוך כל כחות נפשו, שעי"ז הודאה להשם היא בתכ־לית השלימות – "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך" (באופן של התיישבות[66] וקביעות[67]).

(משיחות ש"פ תבוא (ח"י אלול) תשמ"ג, תשד"מ)

---

61) וראה לקו"ש ח"ט ע' 155 ואילך.

*) שנת הדפסת השיחה. המו"ל.

62) ספר השיחות תש"ג ע' 141. ובכ"מ.

63) להעיר גם מלקו"ש שם ע' 160 ואילך. ח"ט ע' 249.

64) ראה הל' תשובה להרמב"ם פ"י ה"ה בנוגע לנשים כו' שההלכה ללמדם לעבוד מאהבה – "מג־לים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה".

65) כתורת הבעש"ט ("היום יום" ח"י אלול).

66) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ה שם.

67) ועד שנעשה, במכש"כ וק"ו מידיעת איזה ענין שבתורה, "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו . . נמצא כלל כו"" (תניא פ"ה (ט, ב)).